

Op deze wijze hoopt men dat een doorstroming van ideeën omtrent onderwijs en opvoeding en aan nieuwe houding tegenover de scholen en de leerdoelen zal worden bewerkstelligd, maar ook dat er bij de ouders zelf een grotere maatschappelijke en culturele betrokkenheid ontstaat (meer toneelbezoek, buitenlandse reizen, meer interesse voor de wereld van het boek enz.).

Op het ogenblik zijn zes kleuterscholen en tien basisscholen in het project opgenomen, in totaal 4.000 kinderen. Het streven is door uitbreiding te komen tot tien kleuter- en achttien basisscholen. Het geheel staat onder leiding van het Wetenschappelijk Bureau Onderwijs en Volksontwikkeling dat het voorbereidende werk verricht (heeft) en de alternatieve leerprogramma's ontwerpt. Een maal per veertien dagen vindt een bespreking met de leerkrachten plaats teneinde tot een ideeënwisseling te komen en een permanente betrokkenheid van allen bij het geheel te verzekeren.

De uiterst levendige en pittige voordracht van de heer Grandia werd bekroond met een warm applaus waaruit duidelijk sprak dat de spreker zijn gehoor had weten te "pakken". Zowel bij de discussies voorafgaand aan als volgend op de inleiding bleek dat de congressisten nogal geïntrigeerd werden door het sociaal-maatschappelijke element in de Rotterdamse benaderingswijze; men voelde dat het onderwijs hier buiten zijn oevers trad om maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen die in een functionele relatie tot de onderwijsdoelen zelf geplaatst kunnen worden. Misschien was het voor sommige echter wat teleurstellend later van de heer Grandia te vernemen dat maatschappijverandering niet op zich doel was van het project. Of, om het met Rotterdamse kernachtigheid uit te drukken: ook kinderen van "arbeiders" moeten later een hoop geld kunnen verdienen.

Elly Vroom

ACHTERSTANDEN INLOPEN

Drs. C. M. Bolle

De leraar in de moedertaal beschikt over de uitvoerige Didactische Handleiding, samengesteld door een commissie onder voorzitterschap van Dr. L. M. van Dis, door sommigen voorzien van het erepredikaat "onze moedertaalinspecteur". Deze Handleiding geeft een bibliografie van 100 bladzijden, een bibliografie die inmiddels al weer zeer onvolledig genoemd moet worden. Gebrek aan informatie is er dus bepaald niet. Te weinig studie dan? Enige jaren geleden heeft een nijvere geest, wiens naam me ontschoten is, eens een lijst gepubliceerd in het AVMO-weekblad van instituten en instanties die zich bezighielden met onderzoek op het terrein van de moedertaal en het onderwijs daarin. Als ik me wel herinner kwam deze speurder tot meer dan 70 verschillende groepen.

Prachtig die energie, zou men geneigd zijn te zeggen. Het enig bezwaarlijke was, dat geen van die instanties van het werk van de andere ook maar enigszins op de hoogte was!

Ook een zich op zijn taak voorbereidend moedertaalleraar moet dunkt mij door duizelingen bevangen worden als hij zich voldoende realiseert wat hem te wachten staat.

Daar is allereerst het feit, dat hem van vele zijden wordt voorgehouden, dat zijn vak het centrale vak in de school is. Bedenk de verantwoordelijkheid. Stel u tegelijkertijd de wrange deceptie voor bij het ervaren van de wrede werkelijkheid in de school, waar het cijfer voor machinebankwerken, Latijn of stofversieren - al naar gelang het schooltype - meer gewicht in de schaal legt dan het, door onnoemelijk veel compromissen steeds om de 6 cirkelend cijfer voor Nederlands.

Aansluitend daarop doemt het schrikbeeld van te weinig uren voor een grootse taak op, met nog veel te weinig gecoördineerde aanpak van de taalbeheersing der leerlingen bij alle vakken. Te veel is de Neerlandicus de enigszins artistiek bevlogen leraar, die tot in de nacht opstellen en tekstverklaringen over onderwerpen uit andere vakgebieden corrigeert en zo leuk de toneelstukken kan regisseren, de bibliotheek kan verzorgen, de schoolkrant kan redigeren, de schoolclub kan patroneren, enz.

Daarbij komt dan nog, de mer à boire die de vakliteratuur lijkt te zijn. Ik noemde al de 100 blz. bibliografie in onze Handleiding! Wat moet de aankomende leraar ermee aan? Ik heb trouwens de indruk, dat de laatste tijd een luwte optreedt in de hoeveelheid taaldidactische publikaties waar vroeger De Nieuwe Taalgids en Levende Talen b.v. door werden opgesierd: de helden zijn vermoeid, en hoe kan het ook anders, waar nog steeds de neerlandicus met te weinig tijd moet worstelen te midden van collega's die, opgeleid als "vakidioten", elke taaldidactische scholing missen.

De Wet op het Voortgezet Onderwijs heeft tegenover de onthalzing van de muzische vakken zeker niet de herwaardering van het moedertaalonderwijs op haar credit kunnen boeken: het feit dat nu Nederlands bij alle schooltypen als eerste vak genoteerd staat kan nauwelijks een voordeel genoemd worden, zeker niet door het feit, dat het als verplicht eindexamenvak voor alle scholen leidt tot volle klassen en daardoor weer te geringe mogelijkheden. Het is me trouwens opgevallen welk een respectabel aantal applicatiecursussen is ingesteld voor leraren die ingevoerd moeten worden in het nieuwe systeem: voor wiskunde, scheikunde, biologie, Frans, Engels, Duits, natuurkunde, geschiedenis, enz. Nog nergens las ik een aankondiging van een applicatiecursus-Nederlands, terwijl voor dit vak geen l.o.-akte bestaat. Er zijn twee conclusies mogelijk: iedereen kan Nederlands geven, of elke cursus is toch onbegonnen werk!

Uitgangspunt voor een verbetering van de situatie zou moeten zijn: explicitering van onderwijsdoeleinden voor het vak Nederlands. Nu lezen we nog als doelstelling in het Voorstel leerplan Rijksscholen "Het onderwijs in de moeder-

taal moet gericht zijn op het vergroten van de taalvaardigheid en van de taalbeheersing, en op het aanbrengen van enig inzicht op taalkundig en literair terrein." Na het lezen van een dergelijke volzin ben je geneigd te denken: "Daar hoor ik van op!" Na een opsomming van allerlei deelterreinen waarop de moedertaalleraar zich moet bewegen (met opmerkingen over "eenvoudige teksten", "uitbreiding en verfijning woordenschat", "voortzetting en verdieping van voorafgaande leerjaar behandelde"), volgt een interessante toelichting. "Wenselijk is, dat de opdrachten binnen het bereik en in de interessesfeer van de jeugdige stellers liggen" bij de prod.-schr. taalvaardigheid. Ook: "De receptief-schriftelijke taalvaardigheid" behoeft geen nadere toelichting"! Maar vooral: het leerplan voor hogere leerjaren v.w.o., h.a.v.o. en m.a.v.o. "moet worden aangepast aan de aard van de schoolsoort".

Dit laatste geeft toegang tot een tweede gedeelte van mijn betoog. Ik wil niet nalaten te zeggen, dat ik met zo'n toelichting geen raad weet, voornamelijk niet, omdat het verschil tussen de schoolsoorten me voert in die vicieuze cirkel: eerst selecteren we leerlingen op bepaalde indicaties in een bepaalde school, gaan vervolgens op een bepaalde manier lesgeven (waarmee we weer 50% of meer van de eerst toegelaten leerlingen wegselecteren) en constateren vervolgens dat we een bepaalde schoolsoort bezitten, waarop dan ook het onderwijs in het Nederlands moet zijn afgestemd! Het is niet onnuttig hier nog eens vast te stellen, dat onze schooltypen niet een uitvloeisel zijn van verschillen in begaafdheid en interesse van de kinderen, maar van een bepaalde wijze van lesgeven en van niveau van bemanning!

Een niet te loochenen feit is, dat we in v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o. en l.b.o. in aflopende reeks verschillende taalniveaus aantreffen. Het interesseert ons nu minder of dit een kwestie van aanleg of milieu is. Het is een feit. Logische gevolgtrekking zou kunnen zijn, dat we de degelijkst opgeleide leraren bij de minst-taalontwikkelden zouden inzetten. We doen echter in feite het omgekeerde, nog steeds wordt in l.b.o. en m.a.v.o. door onbevoegden het Nederlands als bijvak gegeven.

Als er naast een v.w.o./h.a.v.o.-taalmethode een pallelserie voor het m.a.v.o. moet ontstaan is de constateerbare werkelijkheid: hier en daar worden wat moeilijke woorden in teksten vervangen, een enkele tekst wordt volledig vervangen. Een dergelijke, iets verdunde, methode wordt dan in handen van niet-opgeleide leerkrachten voldoende geacht kinderen met beperkter taalontwikkeling te brengen tot optimale ontplooiing. Ik geef toe: vanuit een bepaalde maatschappijvisie is een dergelijke handelwijze te verdedigen, het vergt slechts een eigen interpretatie van het woord "optimaal". Als we velen blijven uitsluiten van de taalsfeer van de establishment, kunnen we tenminste rustig slapen.

U begrijpt, dat ik het primair noodzakelijk acht, dat op alle scholen en vooral bij l.b.o. en m.a.v.o. grondig opgeleide leerkrachten komen. Ik wil u op grond van enkele, nog niet wetenschappelijk geëvalueerde, ervaringen wel

vertellen over welke technieken de nieuwe moedertaalleraars zullen moeten beschikken. Daarbij denk ik niet allereerst aan kennis van het Gotisch, of een uitgebreide historische grammatica, zelfs niet aan kennis van het Middelnederlands uit het handboek van Van Loey. Het is me nog steeds onduidelijk waarom het studieplan voor de moedertaalleraar gelijk moet zijn aan dat van de wetenschappelijke neerlandist. Beeldhouwers vormen we niet door ze kunstgeschiedenis te laten studeren en een moedertaalleraar is iemand die meer te maken heeft met problemen van creatieve vormgeving dan met taalbeschouwing. Het bezig zijn met taal, het spelen ermee, het boetsen met taalmateriaal, leidt tot taalbeheersing. De moedertaalleraar begeleidt kinderen bij hun zoeken naar vormgeving aan eigen gedachten en roerselen.

In deze zin moet ook het vaklokaal van de neerlandicus een practicum zijn: er wordt niet gedoceerd, maar gewerkt, gespeeld, geoefend, practicum bedreven. Het komt nog steeds voor, dat docenten uren besteden aan het uitleggen van grammatica- en spellingregels, terwijl deze materie (voor zover nodig!) in geprogrammeerde instructie door elke leerling in eigen tempo, niet volledig ten koste van de kostbare tijd voor moedertaalonderwijs, kan worden bestudeerd.

Het vaklokaal zij taalpracticum. Wat is daarvoor nodig?

1. De leraar moet groepswork kunnen laten bedrijven. Een bijzonder effectieve wijze van werken blijkt (of lijkt?) te zijn leerlingen in groepjes van vier opdrachten (tekstinterpretaties, verslaggeving, poëzie-beoordeling, discussie-onderwerpen, maar ook ontleding) laten uitvoeren. De oefening in gesprekstechniek is bijzonder stimulerend en sorteert meer effect dan het luisteren naar de docent. De docent is begeleider, springt bij waar het werk stopt, helpt een juiste gesprekstechniek te ontwikkelen, enz. De samenstelling van de groepen vergt aandacht; niet één koploper een groepje laten meesleuren, maar ook vooral niet vier vluggerds bij elkaar zetten. In deze zin missen we bij het l.b.o. de v.w.o./h.a.v.o. - en m.a.v.o.-leerlingen.
2. De leraar moet talloze taalspelletjes kunnen stimuleren en leiden. Hij zal via dramatiseren, rollenspel, forums, vervaardigen luisterspelen, poppenspel, marionettenspel de leerlingen moeten activeren tot taalgebruik in de zin van het zoeken naar vormgeving.
3. De leraar moet in staat zijn een klasgesprek en een klasdiscussie te leiden en te laten leiden. Dit vergt een vaardigheid die helaas te vele docenten ontbreekt. Als één categorie docenten training in sociale-vaardigheden van node heeft, dan zijn dat de moedertaalleraars.
4. De leraar moet in staat zijn aansluitend bij de actualiteit, op het ontwikkelingsniveau van de leerlingen afgestemde en in het leerproces passende, speelse opdrachten die voeren tot mondeling of schriftelijk actief taalgebruik te verstrekken (o.a. creatief schrijven). Meer dan een cursorisch opgebouwde leergang behoeft de gemiddelde leraar hiervoor een bronnenboek met ideeën, opdrachtmodellen, teksten, oefeningen, gerubriceerd en gemakkelijk vindbaar.

5. De leraar moet in staat zijn specifieke taaltekorten ("vormgevingsremmingen") te onderkennen en daarvoor geëigend oefenmateriaal aan te bieden. Hij zal ook grondig ingeleid moeten worden in de kenmerken van wat we naar sociologisch model de "restricted linguistic code" zijn gaan noemen en vooral de wegen moeten kennen om naar vermogen de leerlingen te brengen tot breder taalvermogen.
6. De leraar moet op de hoogte zijn van de structuur van de taal van de leeftijd van zijn leerlingen om daaraan zijn werkplan te kunnen relateren. Als we dan spreken van uitbouw en verfijning, dan weet de leraar tenminste wat het fundament is waarop hij bouwt. Als dan ook het dak al op de bouwtekening is aangegeven, weet hij ook hoe hoog de muur moet worden!
7. De leraar moet in staat zijn met behulp van o.a. moderne media zeer gevarieerde taalsituaties aan te bieden. De exclusiviteit van de ene sprekende docent moet in het practicum doorbroken worden. Bandopnemer, televisie, film, talenpracticum zijn middelen die de docent kunnen helpen, maar waarmee hij niet alleen in technische zin, maar vooral in didactische zin moet kunnen omgaan.
8. Van veel belang is ook: de moedertaalleraar zal een duidelijke scheiding tussen leerproces en toetsingsproces moeten aanbrengen! De leerling moet weten, dat gedurende een bepaalde periode gewerkt en geleerd wordt, dat er wel controle en correctie plaatsvindt, maar geen meetellende beoordeling! Al het gepresteerde draagt bij tot zijn vorming, hij is bij wijze van spreken voortdurend bezig met vormstudies, maar deze leiden niet tot rapportcijfers. Hij kan vrijuit experimenteren, later komt de toetsing!
9. Voor deze ochtend ten slotte: de moedertaalleraar zal coördinator van het werk van een groep docenten in een klas moeten kunnen zijn. In feite is alle onderwijs primair taalonderwijs en zullen dus alle leraren o.l.v. de moedertaalleraar voldoende aandacht aan de taalontwikkeling van de leerling moeten besteden. Prestaties in andere vakken zullen ook gewaardeerd moeten worden als taalprestaties. De moedertaalleraar zal extra-uren moeten krijgen om met andere leraren deze problematiek door te spreken, coördinerend op te treden t.a.v. taalprestaties van de leerlingen en ook deze bij andere vakken te kunnen controleren. Een spreekbeurt bij geschiedenis van leerling A kan door de neerlandicus mee beluisterd worden en maakt voor deze leerling in dezelfde week een spreekbeurt bij Nederlands of aardrijkskunde b.v. overbodig. Deze zienswijze vergt uiteraard, dat in het studiepakket van elke vakleraar taalbeheersing en taaldidactiek geen onbetreden terreinen blijven. Gezien de nauwe relatie tussen taal en denken lijkt dit trouwens een logische gedachtengang.

Als op z'n minst aan enkele van genoemde eisen is voldaan, is zeker taalcompensatie voor oudere kinderen mogelijk. In de praktijk is reeds gebleken, dat een geïntegreerde aanpak (ook te zamen met handvaardigheidsvakken) b.v. bij i.t.o.-leerlingen kon leiden tot stijging van wat we kunnen noemen verbale

intelligentie. Uiteraard zal ook nog op deze leeftijd milieubeïnvloeding niet achterwege kunnen blijven, maar dit gaat deels buiten de enge taak van de moedertaalleraar om en over die moedertaalleraar wilde ik het hebben. Het is ook opvallend welke correlatie er bestaat tussen de leesinteresse en de schoolkeuze en hoe de leesinteresse ook nog een factor is bij het schoolsucces op de diverse schooltypen. Deel van de taak van de moedertaalleraar moet dus zeker zijn en blijven: stimuleren tot lezen. Maar dat is het intrappen van een open deur. Wel relevant zijn ter aanvulling op de mogelijkheden van taalcompensatie bij oudere kinderen nog een tweetal kwesties:

- a. het is strikt noodzakelijk geen kloof te doen ontstaan tussen schoolwereld en leefwereld van de kinderen. Met name denk ik hierbij aan de voornaamste plaats die de televisie in het leven van kinderen gaat innemen. De stimulerende invloed op taalvaardigheid en leesbereidheid die van de televisie blijkt uit te gaan, moet door de school positief gewaardeerd en gesteund worden. Veel vaker dan nu het geval is kan televisie aanknopingspunten bieden voor taalactiviteiten in de school. Misschien verkrijgen we door een dergelijke aanpak eens het recht om te voorkomen, dat bepaalde t.v.-makers slechts kinderen kunnen vermaken door volwassenen zich als imbecielen te laten gedragen.
- b. het is zeer gewenst, dat in Nederland weer een kindertijdschrift gaat verschijnen, dat als het vroegere Kris Kras, maar dan met veel ruimer verspreidingsgebied, bruikbaar is op het terrein van taalcompensatie.

Ik wil besluiten met een viertal opdrachten aan de V.O.N. te verstrekken.

1. De V.O.N. zou een startconferentie voor gecoördineerde taaldidactische research moeten organiseren, en wel op korte termijn.
2. De V.O.N. zou in samenwerking met een uitgeversmaatschappij het initiatief moeten nemen tot uitgifte van een goed jeugdtijdschrift.
3. De V.O.N. zou het initiatief moeten nemen tot het organiseren van applicatiecursussen voor moedertaalleraren (allereerst bij l.b.o. en m.a.v.o.)
4. De V.O.N. zou het initiatief moeten nemen tot het instellen van een V.O.N.-keur (in de trant van KEMA-keur) voor moedertaalmethoden.

Met een klein variant op Vondel, verwijzend naar het u bekende tijdschrift van de V.O.N. zouden we dan kunnen stellen:

Gelukkig is het kind,
waar de school zijn MOER bemint.
